

Ocjene, ocjene...

U nas je izgleda najčešća inovacija u školama da li će se ocjene zaključivati u prvom polugodištu i u kojim razredima. O ovom „važnom pitanju“ naravno odlučuje ministar/ministrica. Kad se radi o ocjenjivanju onda je to još uvijek jedno od najboljih pitanja naše škole, a odgovorni se vidimo bave banalnostima. Opširan dokument na 43 stranice pod nazivom „Okvir za vrednovanje procesa i ishoda učenja u osnovnoškolskome i srednjoškolskome odgoju i obrazovanju“ koji je načinjen kao prilog tzv. „cjelovitoj kurikularnoj reformi“ (ma što to značilo) zapleo se u objašnjavanju kakvo je to „vrednovanje za učenje“ i „vrednovanje kao učenje“. Iz priložene tablice koju prenosim iz tog dokumenta je vidljivo da tu zapravo i nema neke bitne razlike.

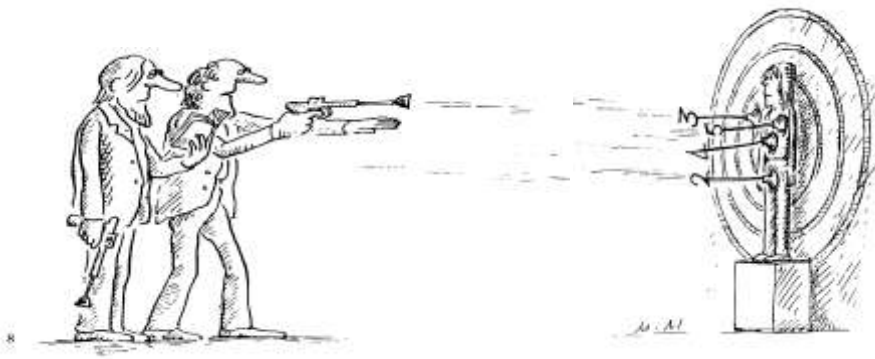
Obilježja triju pristupa vrednovanja učeničkih postignuća i napredovanja: vrednovanje za učenje, vrednovanje kao učenje i vrednovanje naučenoga

	VREDNOVANJE ZA UCENJE	VREDNOVANJE KAO UCENJE	VREDNOVANJE NAUCENOGA
ZAŠTO VREDNOVATI?	<ul style="list-style-type: none"> - usmjerava i poboljšava aktivnosti učenja i poučavanja - učenicima pruža mogućnost da tijekom procesa učenja uvide kako mogu unaprijediti svoje učenje - omogućuje učiteljima odrediti sljedeće korake u poučavanju i poticanju učenja - olakšava individualizaciju u pristupu poučavanju - osigurava roditeljima informacije o učenju na temelju kojih mogu dati primjerenu podršku za učenje svomu djetetu 	<ul style="list-style-type: none"> - omogućuje učenicima razvoj vještina nadgledanja i samovrednovanja učenja - učenici znaju koji su ciljevi učenja i kriteriji vrednovanja te ih prepoznaju u svojim radovima - doprinosi razvoju samostalnosti, samoinicijative i samokontrole učenja - omogućuje razvoj samoreguliranoga pristupa učenju 	<ul style="list-style-type: none"> - daje informaciju, odnosno procjenu postignute razine postignuća u odnosu na odgojno-obrazovne ishode definirane kurikulumom - procjenjuje naučeno u određenoj točki odgojno-obrazovnoga procesa - ima ograničen utjecaj na trenutačne procese učenja, no može služiti roditeljima, učenicima i učiteljima za odlučivanje o daljnjemu učenju i/ili školovanju
ŠTO VREDNOVATI?	<ul style="list-style-type: none"> - gdje su učenici u odnosu na postavljene odgojno-obrazovne ishode i koliko su učinkovite primijenjene strategije učenja i poučavanja - kakve su učenikove potrebe da bi napredovao u učenju 	<ul style="list-style-type: none"> - gdje su učenici u odnosu na postavljene odgojno-obrazovne ishode - što učenici misle o svojem učenju, korištenim strategijama i pristupima prilagodbe/unapređivanja učenja, kako prate učenje itd. - koliko su učenici uspješni u samovrednovanju 	<ul style="list-style-type: none"> - postignuća u odnosu na odgojno-obrazovne ishode definirane kurikulumom
KADA VREDNOVATI?	<ul style="list-style-type: none"> - tijekom učenja i poučavanja čiji je neodvojiv dio 	<ul style="list-style-type: none"> - tijekom učenja i poučavanja čiji je neodvojiv dio 	<ul style="list-style-type: none"> - nakon učenja i poučavanja
KAKO VREDNOVATI?	<ul style="list-style-type: none"> - različite metode koje omogućuju da se prati učeničko razumijevanje i razvoj vještina 	<ul style="list-style-type: none"> - različite metode koje potiču učenikovo učenje i metakognitivne procese 	<ul style="list-style-type: none"> - različite metode kojima se procjenjuju i procesi i ishodi učenja
PRIMJENA ZA FORMATIVNU/ SUMATIVNU SVRHU	<ul style="list-style-type: none"> - formativno - osigurava opisnu povratnu informaciju i prijedloge za unapređivanje učenja - ne rezultira ocjenom 	<ul style="list-style-type: none"> - formativno - osigurava povratnu informaciju koja pomaže učeniku da se usmjeri na proces učenja i buduće korake u učenju - ne rezultira ocjenom 	<ul style="list-style-type: none"> - sumativno i formativno - rezultira ocjenom ili nekom drugom vrstom sumativne procjene - može poslužiti kao temelj za odluke o sljedećim koracima učenja ili školovanja

Očito je i ovdje, kao i u drugim dokumentima, da se autori nisu upoznali sa stvarnim problemima koji postoje u vezi vrednovanja, a posebno ocjenjivanja. To je zapravo didaktički najzapušteniji dio naše prakse, a ne bi trebao biti. Tolike generacije mladih učitelja i profesora smo educirali i o ovom

pitanju, tolika kreativna rješenja danas postoje u didaktici, a „rješenja“ nam nude oni koji o tome očito malo znaju.

Osnovni problem je što se vrednovanje (evaluacija) uglavnom svodi na ocjenjivanje koje je u funkciji represije. Budući da u školama ne prevladava prirodno učenje zasnovano na učeničkim interesima i potrebama ono se jedino i može odvijati pod represijom ocjena. Kad je svojevremeno uvedeno opisno ocjenjivanje neki od učitelja su se bunili kako su ukidanjem ocjena potpuno razoružani i sad potpuno nemoćni u odnosu na učenike. Njemačka karikaturistica M. Marx je to ovako prikazala u jednoj od svojih pedagoških karikatura:

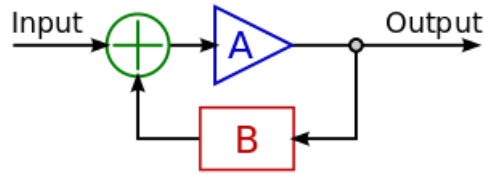

Slika 1: M .Marx – ocjene kao oružje u rukama učitelja

U slučajevima kad je odgojno-obrazovni proces zasnovan na interesima i potrebama učenika onda imamo na djelu prirodno učenje i tzv. intrinzičnu motivaciju pa nekakav pritisak putem ocjena nije potreban, ako pak dominira mehaničko učenje onda je tu važna uloga ocjene kao ekstrinzične motivacije. Ali učenje za ocjenu prema mnogobrojnim izjavama učenika nema nekog većeg značenja jer kad dobiju ocjenu onda to zaborave.

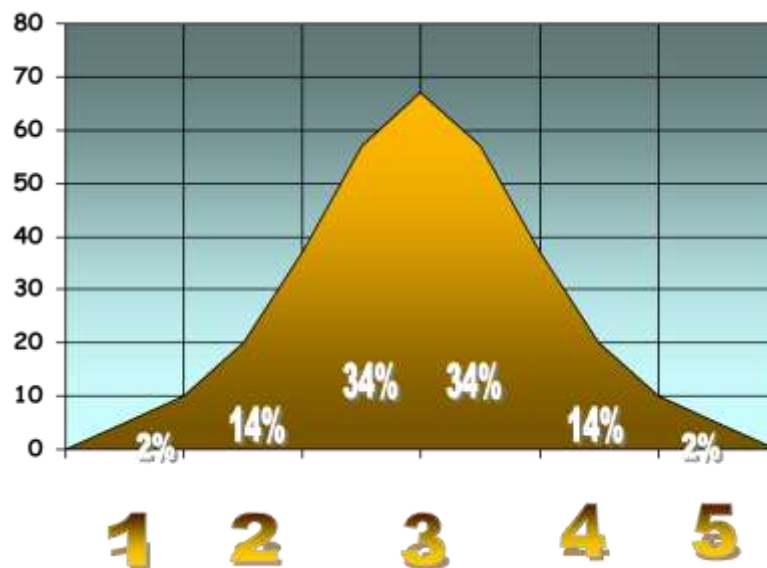
„Mislim da je najveći problem u kurikulumu koji je prenatrpan i u njemu ne postoji nikakva naznaka individualnog pristupa. Takav način rada dovodi do toga da svi moraju učiti sve makar im nikad neće trebati u životu, što naravno nije moguće, a uz to trebamo imati dobre ocjene pa se na kraju sve svodi na čisto štrebanje bez primjene tog znanja. Kada u jednom tjednu imate test iz kemije, sociologije, hrvatskog i matematike, nemoguće je uopće očekivati da ćete uspjeti sve naučiti kako spada i još zapravo shvatiti što ste naučili, kaže Ivana.“
(<http://www.srednja.hr/novosti/hrvatska/srednjoskolci-nam-objasnili-zasto-su-ovako-losi-rezultati-pisa-testiranja/>)

Filozofija po kojoj je osnovna funkcija nastave realizacija kurikuluma u kojem su unaprijed određeni ishodi, koji su još definirani za svaku ocjenu je tipični bihevioristički pristup koji nastavu vidi kao jednostavan sustav koji ima svoj input (čitaj kurikulum), proces (A čitaj nastava), autput (čitaj ishodi) i povratnu spregu (B vrednovanje).

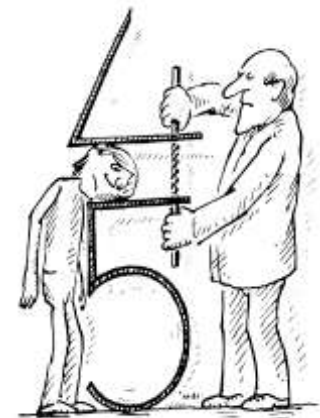
Slika 2 Kibernetiski krug

To je teorijski model po kojem funkcioniraju jednostavni uređaji kao bojler, vodokotlić ili mikrovalka, ali to ipak ne može biti teorijski model za nastavu jer bi se takva nastava svela na sustav manipuliranja. Jedno vrijeme je među jugoslavenskim pedagogima bio jako popularan ovaj pristup pa smo mi koji smo ga kritizirali govorili da se pedagogija ne može izvoditi iz vodokotlića. Rezultat takvog shvaćanja nastave je ocjenjivanje prema Gaussovoj krivulji po kojoj bi najčešća ocjena trebala biti trojka, a najmanje bi trebalo biti petica i jedinica, ali bi ih trebalo biti.

Slika 3: Distribucija ocjena prema Gaussovoj krivulji

Doduše, ako bi na većem uzorku učenika izmjerili njihove sposobnosti i znanja ona bi se posložila prema Gaussovoj krivulji. Pa u čemu je onda problem? Odgojno-obrazovne institucije od osnovne škole do fakulteta ne bi smjele biti selektivne jer se ne radi ni o biljkama ni o životinjama nego o ljudima, a cilj škole nije da razdvoji sposobne od manje sposobnih, pametne od manje pametnih nego da svakom pojedinom mladom ljudskom biću omogući optimalan razvoj. To inače zagovaraju pedagozi humanističke orijentacije. Kad mi je svojevremeno pisao njemački pedagog Kurt Singer, inače autor knjige o humanoj školi¹, on se pitao da li u svakom razredu mora biti slabih ocjena. On se zalagao da ocjene budu individualizirane i da se svakom učeniku omogući doživljaj uspjeha. Poslao mi je i ovu karikaturu (slika

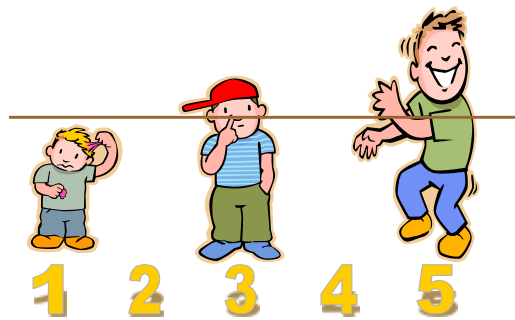
Slika 4: M. Marx: Ocjene u funkciji pritiska na učenike

¹ Singer, K. (1981.) *Masstabe für eine humane Schule*, Fischer, Frankfurt

4) iz koje se vidi kako se ocjene koriste kao pritisak na učenike i nisu u funkciji razvoja. (Trebalo napomenuti da su u Njemačkoj ocjene od 1 do 6 pri čemu je jedinica najbolja, a šestica najslabija tako da ova četvorka i petica nisu neke visoke ocjene.)

Ako nam nije cilj realizacija kurikuluma nego razvoj ljudskih mogućnosti svakog pojedinog učenika onda svakako moramo napustiti filozofiju koju zagovaraju kreatori promjena nazvanih „cjelovita kurikularna reforma“. Pretpostavimo da imamo tri učenika različite visine. Kako ćemo im postaviti letvicu za skok u vis? Ako postavimo na neku srednju visinu onom visokom to i nije neki izazov i ne mora se uopće truditi, a onaj najniži koliko god se trudio neće uspjeti preskočiti. Upravo to se događa u našoj nastavi kada se postavljaju jednaki zahtjevi za sve učenike bez obzira na njihove razlike. Takva nastava nije poticajna za učenike s većim mogućnostima pa se upravo oni često dosađuju i ometaju nastavu. Neprimjereni zahtjevi prema učenicima s manjim mogućnostima ili možda sporijim ima za posljedicu njihovo negativno definiranje i odustajanje te se njih prevodi iz razreda u razred, a da gotovo uopće ne napreduju. Ocjenjuju se po onoj „Tko zna - zna, a tko ne zna dva“.

Postavljanje jednakih zahtjeva

23.10.2017

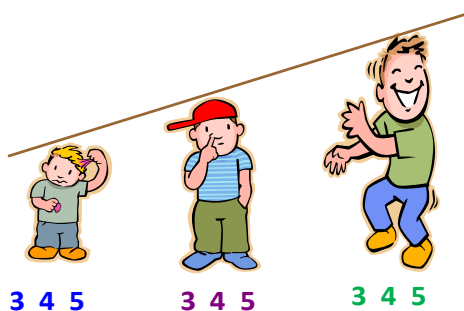
Slika 5: Postavljanje jednakih zahtjeva je nepravedno prema slabijima, a nestimulativno za one s većim mogućnostima

U onom slučaju kad pred sve postavljamo iste zahtjeve onima s većim mogućnostima i bez velikog truda osigurana je četvorka ili petica, a onom najslabijem ma koliko se trudio može dobiti dvojku ili jedinicu. Ovaj pak sa srednjim mogućnostima može dobiti trojku, dvojku ili eventualno četvorku.

Ako zahtjeve postavljamo malo iznad sadašnjih mogućnosti svakog učenika onda je to realan izazov za svakog učenika i praćen je velikom radošću kada se taj zahtjev postigne. Ali kako sad ocjenjivati? Kod individualiziranog ocjenjivanja ne uspoređujemo učenike međusobno nego vrednujemo osobno napredovanje učenika. Mi smo u „Osječkom modelu“ davali ocjene 3, 4 i 5, a jedinice i dvojke se nisu davale. No ocjene se nisu poklanjale. Budući da smo imali individualno planiranu nastavu² nakon realizirane teme učiteljica/učitelj provjerava postignuće učenika i ako to još nije za pozitivnu ocjenu dogovara daljnje aktivnosti. Ako je učenik npr. postigao trojku može tu ocjenu prihvatiti ili još raditi za bolju ocjenu.

² Individualno planirana nastava realizira se tako da svaki učenik na početku tjedna u nižim i na početku mjeseca u višim razredima pravi svoj plan aktivnosti za taj tjedan ili mjesec po svim predmetima, a kao orijentir im služi godišnji plan koji se nalazi na panou.

Individualizirano ocjenjivanje

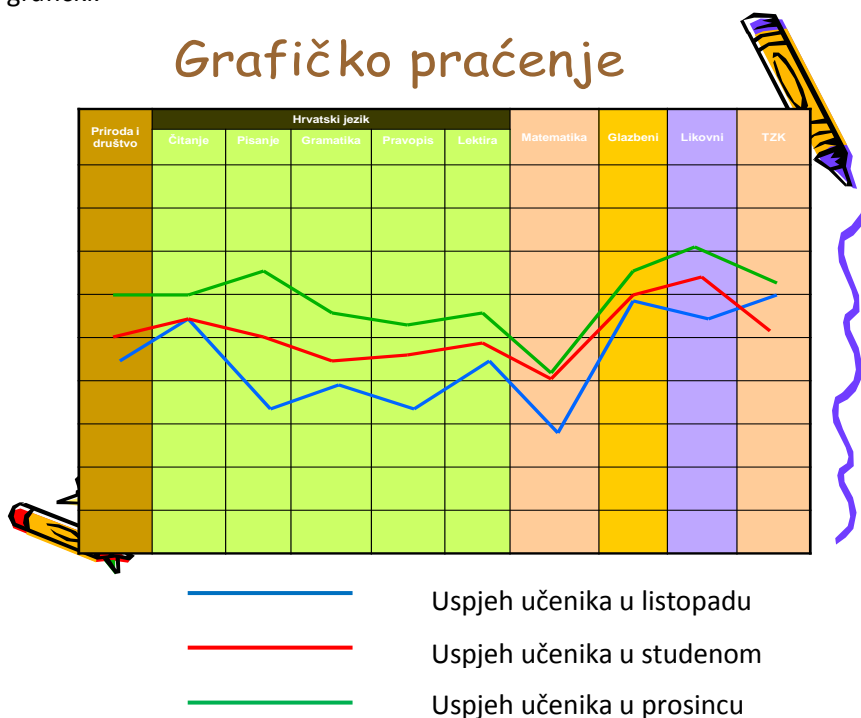

23.10.2017

Slika 6: Postavljanje zahtjeva u skladu s mogućnostima učenika omogućuje svakom učeniku doživljaj uspjeha

Budući da se učenici ne rangiraju i ne uspoređuju međusobno niti te ocjene se ne mogu uspoređivati kod različitih učenika. Ovdje se učenici uspoređuju sami sa sobom i ocjenjuje se njihov napredak. To se može raditi i tako da se ni ne donose ocjene nego se napredak pojedinog učenika prikazuje grafički.

Grafičko praćenje

Slika 7: Grafičko praćenje napredovanja pojedinog učenika

Budući da osnovna škola nije selektivna ocjene se mogu ili potpuno ukinuti ili ako se koriste moraju biti individualizirane i služe kao poticaj svakom učeniku u njegovom osobnom razvoju. Na kraju osnovne škole svaki učenik bi trebao dobiti savjet kako da nastavi školovanje i u kojim grupama zanimanja ima najveće mogućnosti u skladu sa svojim sposobnostima. Srednje škole bi trebale biti selektivne pri upisu jer nema smisla da se učenik upiše u školu za koju nema predispozicije. Isto vrijedi i za fakultete. Nema smisla da učenik ili student izgubi nekoliko godina u školi ili na fakultetu za koji nema sposobnosti i tako izgubi dragocjene godine u svom osobnom razvoju. Ako je utvrđeno da ima sposobnosti za određenu školu ili fakultet onda svakom učeniku ili studentu treba pomoći da ih uspješno i završi. Pri tome treba nastojati da postižu najbolje ocjene. Malo tko bi od nas išao rado kod

liječnika koji se provlačio s dvojkama ili dao djecu kod učiteljice koja se provlačila kroz školovanje. Uloga odgojno-obrazovnih institucija je da osposobljava vrhunske stručnjake u pojedinim zanimanjima.

U ovom dokumentu o vrednovanju govori se o formativnom i sumativnom vrednovanju, ali mislim da je formativno vrednovanje krivo objašnjeno jer ono se odnosi na evaluaciju odgojno-obrazovnog procesa, a vrše ga nastavnici i učenici. Sumativno vrednovanje je utvrđivanje postignuća nakon realizirane teme ili nekog projekta, istraživanja. I jedno i drugo se odnosi na razred u cjelini, a kad je riječ o pojedinom učeniku onda imamo pojmove praćenje, ocjenjivanje i vođenje. Detaljnije o tome <http://ladislav-bognar.net/node/86>. Ja inače umjesto vrednovanja radije koristim termin evaluacija jer je termin vrednovanje pomalo kompromitiran i podrazumijeva se da ono znači određivanje što je dobro, a što loše. Nasuprot toga evaluacija nema te konotacije i treba se više shvatiti kao slavljenje učenja.